

СТРАТЕГИЧЕСКА ВИЗИЯ

за развитие на дуалното професионално образование и обучение (дПОО) в България – 2030

Съдържание

За документа.....	2
Въведение.....	3
I. АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ	3
II. ВИЗИЯ	7
III. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ НА ДУАЛНОТО ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ (ДПОО)	8
СЦ ЦЕЛ 1: ЦЯЛОСТНО ИНТЕГРИРАНЕ НА ДПОО В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА.....	8
1.1. Подобряване на административната и регулаторна рамка	8
1.2. Адаптиране на дуалното обучение към очакваната модернизация на нормативната рамка в сферата на професионалното образование и обучение	9
1.3. Регламентиране на методологията и процеса по разработване и актуализиране на учебни планове и програми с участието на бизнеса	9
1.4. Развиване и прилагане на образователни иновации в дПОО.....	9
1.5. Интегриране на модела на дПОО с по-ранните и по-късните образователни степени. 10	
1.6. Въвеждане на системно професионално ориентиране и консултиране и подобряване на публичния образ на дПОО.....	10
1.7. Подобряване на капацитета и осигуряване на системна подкрепа на участниците от страната на образованието в дПОО.....	10
1.8. Въвеждане на система за осигуряване на качество в дПОО	11
СЦ ЦЕЛ 2: ТРАНСФОРМИРАНЕ НА БИЗНЕСА В ДВИЖЕЩА СИЛА НА ДПОО	11
2.1. Осигуряване на подкрепа за бизнеса по прилагане на дПОО	11
2.2. Осигуряване на подкрепа за коопериране и промотиране на фирмите в прилагането на дПОО.....	12
2.3. Обвързване на подкрепата със специфични отговорности на фирмите в прилагането на дПОО.....	12
2.4. Прогнозиране на нуждите и приоритизиране на професиите за дПОО	12
СЦ ЦЕЛ 3: РАЗШИРЯВАНЕ НА СОЦИАЛНИЯ И РЕГИОНАЛЕН ОБХВАТ НА ДПОО	13

3.1. Разширяване на достъпа на уязвимите групи до дПОО	13
3.2. Укрепване на капацитета на местните партньори в неразвита среда за прилагане на дПОО	13
3.3. Разширяване на регионалния обхват на дПОО в неразвитите райони	14
СЦ 4: ИНСТИТУЦИОНАЛНО УКРЕПВАНЕ И РАЗШИРЯВАНЕ НА ПАРТНЬОРСТВА СЪС ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ	14
4.1. Изграждане на оперативна структура за управление и координиране на дПОО	15
4.2. Развитие на информационните ресурси за управление и координиране на дПОО	15
4.3. Подкрепа за продължаване работата на Консултативния съвет по професионално образование и обучение (КСПОО)	15
4.4. Подкрепа за изграждане на местни партньорски структури	16
IV. МОДЕЛ	16
V. ИНСТРУМЕНТИ И МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ	17
1. Програмни инструменти по СЦ 1	17
2. Програмни инструменти по СЦ 2	17
3. Програмни инструменти по СЦ 3	17
4. Програмни инструменти по СЦ 4	18
VI. СЛЕДВАЩИ СЪПКИ	18

За документа

Възложител на заданието за разработване на национална визия за развитие на дуалното професионално образование и обучение (дПОО) е Министерството на образованието и науката на Република България. Целта на документа е посредством анализ и стратегическо планиране да се разработи национална визия за развитието на дПОО, която формулира цели, обхват и инструменти на публичните политики в страната за постигане на успешен национален модел на дПОО.

Разработването на *Стратегическата визия за развитие на дуалното професионално образование и обучение (дПОО) в България – 2030* е осъществено с финансиране от Фонда за подготовка на мерки за подкрепа по Швейцарско-българската програма за сътрудничество от авторски екип, включващ експертите Радосвета Дракева и Дочо Михайлов.

Текстът на документа е съгласуван с представители на широк кръг заинтересовани страни, включващ министерствата на икономиката и индустрията и на труда и социалната политика, регионални управления на образованието, образователни институции, организации на работодателите на национално и на регионално ниво, синдикални организации, смесени търговски камари и неправителствени организации.

Визията е одобрена с решение на Консултативния съвет по професионално образование и обучение към министъра на образованието и науката от 12.09.2023 г.

Въведение

Настоящият документ е изготвен с цел да очертае общата рамка за развитие на дуалното професионално образование и обучение (дПОО) в България до 2030 година и кореспондира с основните стратегически документи за развитието на образованието, обучението и ученето в България:

- Национален план за възстановяване и устойчивост на Република България
- Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 - 2030)
- Проект на Концепция на Министерството на икономиката за развитие на дуалното обучение с мерки за популяризиране на приложението му сред предприятията в България
- Национална стратегия за малките и средните предприятия 2021-2027 г.
- Оценка на състоянието на дуалната система на обучение и препоръки за разработването на проект ДОМИНО II по Швейцарско-българската програма за сътрудничество.

I. АКТУАЛНО СЪСТОЯНИЕ

В периода след 2016 година в България се прилагат политики¹ за развитие на дПОО (обучение чрез работа) като инструмент за осигуряване на съответствие между образованието и нуждите на пазара на труда. Активизирани са партньорства между училища и работодатели; изпълнява се утвърдена от министъра на образованието и науката програма за обучение на наставници за придобиване на основни педагогически знания и умения за осъществяване на обучение чрез работа, с което да се гарантира ефективността на практическото обучение на учениците.

През учебната 2022/2023 година дуално ПОО се провежда в 182 образователни институции (професионални гимназии, профилирани гимназии и средни училища), като в дуална форма се обучават 11609 ученици.

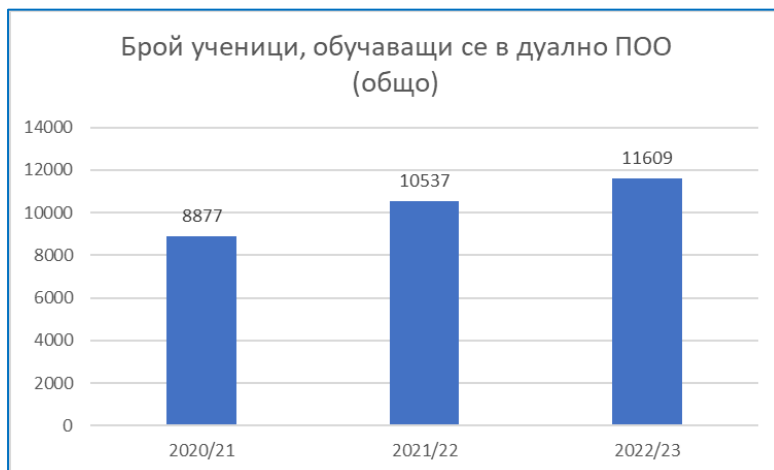
Наблюдава се тенденция за увеличаване броят на образователните институции, провеждащи дуално ПОО. През последните три години техният брой се е увеличил с 19% през учебната 2021/2020 година и с още 10% през учебната 2022/2023 година:

1 Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030), стр. 9

През учебната 2022/2023 година 89% от институциите, предлагащи дуално ПОО, са професионални гимназии (162 институции), 10% - средни училища (18 институции) и 1% - профилирани гимназии с природо-математически профил (2 институции).

Увеличава се и общият брой на учениците, обучаващи се в дуално ПОО: в последните три учебни години техният брой се увеличава с 19% през учебната 2021/2022 учебна година и с още 10% през учебната 2022/2023 година:

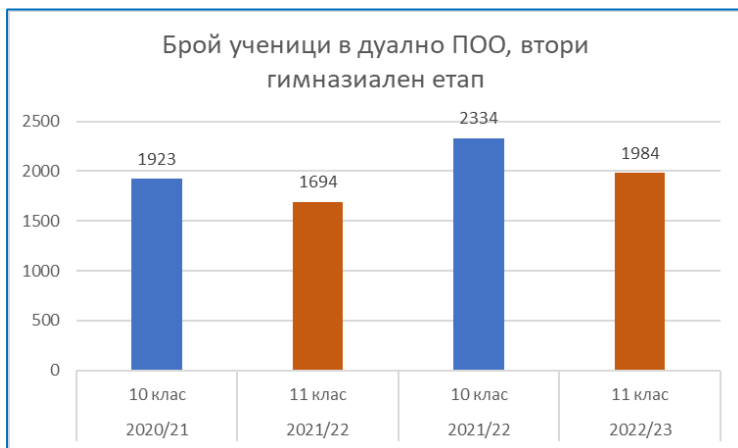

От друга страна обаче, този увеличен брой ученици се дължи по-скоро на все още естествения растеж на модела за дуално ПОО и неговото разширяване във всички професионални направления и географски региони. Наблюдават се някои явления, които показват „свиване“ на обхвата на дуалното ПОО:

- Наблюдава се относително намаляване на броя на учениците, приемани в дуално ПОО в първата година на обучение (8 клас). Техният брой е намалял с 12% за учебната 2021/2022 година в сравнение с предходната учебна година и с още 9% за учебната 2022/2023 година в сравнение с предходната учебна година:

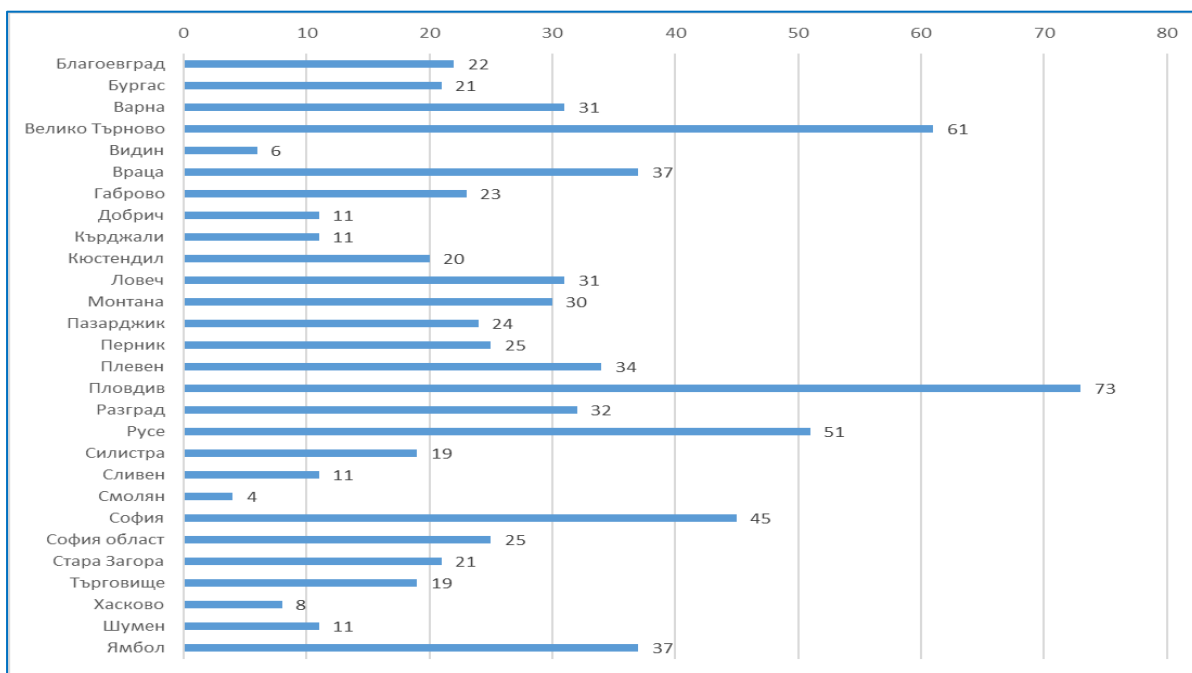

- Наблюдава се намаляване и на броя на учениците в дуално ПОО, завършващи първи гимназиален етап (10 клас), които продължават обучението си във втори гимназиален етап (11 клас) в дуална форма на обучение. 12% от учениците, завършили 10 клас през учебната 2020/2021 година, не са продължили в дуална форма в 11 клас през учебната 2021/2022 година. За учебната 2022/2023 година този дял е 15%:

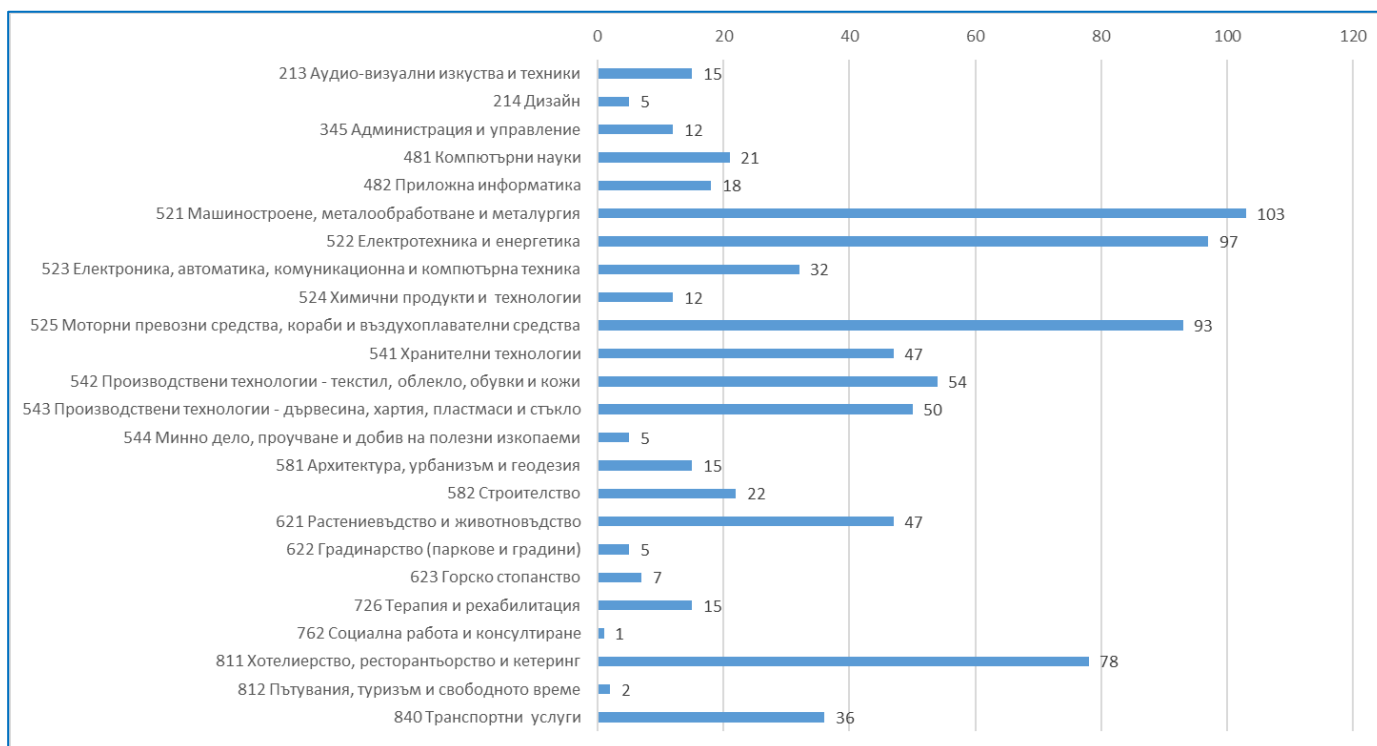

Необходимо е тези явления да бъдат допълнително анализирани (по професии/специалности, области, социални групи ученици и пр.), за да бъде установено дали те показват трайна тенденция и какви мерки е необходимо да бъдат приложени за тяхното преодоляване.

На настоящия етап в дПОО участват 694 фирми, разпределени по области, както следва:

По професионални направления най-много фирми предоставят работни места за обучение чрез работа в професионалните направления „Машиностроене, металообработване и металургия“ и „Електротехника и енергетика“:

Степента на включването на бизнеса в дПОО трябва да се изследва допълнително на регионално ниво чрез съпоставка на предоставяните работни места спрямо нуждите по икономически сектори в краткосрочна и средносрочна перспектива.

ДПОО в България е в подрастваща възраст, а от психологията на развитието знаем, че подрастващите се идентифицират първо с това, което НЕ искат да бъдат, докато позитивните жизнено цели се формулират по-късно. ДПОО не би трябвало да е толкова сложно и бюрократично за прилагане, че фирмите да предпочитат сами да обучават кадрите си; съдържанието на учебните програми да е старо, теоретично и откъснато от ежедневната работа във фирмата; да няма кой да иска да учи и да преподава в професионалните гимназии; броят на учащите по професии да се решава от образователната администрация, а не от бизнеса; стажуващите ученици във фирмите да бъдат пасивни наблюдатели на производството или да бъдат използвани за евтина работна ръка, вместо да придобиват качествени умения и знания; родителите им да считат професионалното образование за непrestижно. ДПОО не би трябвало да се прилага само в силни фирми и сектори или само в най-индустриализираните райони на страната. ДПОО не би трябвало да разчита на спорадични проекти и външно финансиране, а да е системна част от образователния бюджет на страната. Бизнесът не би трябвало да е пасивен потребител или дарител на дПОО, а да има пряк интерес от учениците и да е водещ партньор на обучението. Като цяло дПОО не би трябвало да остане като спомен от швейцарски или австрийски проект или като екзотична форма на професионалното образование, което иначе преобладаващо да генерира ненужни кадри за пазара на труда.

II. ВИЗИЯ

До 2030 година дуалното професионално образование и обучение да прерасне във водеща форма на професионално образование в България за професионално образование и обучение на кадри със средно образование и професионална квалификация, която да е цялостно и устойчиво интегрирана в образователната система; да е задвижвана от бизнеса, да работи качествено и в отговор на потребностите на пазара на труда; да е хармонизирана с междуведомствените политики за постигане на качествена заетост и силна икономика във всички райони и за всички граждани на България.

Младежите, завършващи дуално образование, да са подготвени да посрещнат съвременните предизвикателства в бизнеса, в това число по отношение на дигиталните и зелените умения, ключовите компетентности и преносимите умения. ДПОО да разшири готовността на бизнеса във всички региони и във водещите икономически дейности за активно включване в предлагането и провеждането на дуално професионално образование и обучение. Постепенно да започне разширяването на обхвата на ДПОО към възрастните обучаеми (вкл. и по част от професията или за присъждане на микроудостоверения), както и във висшето образование.

При изпълнението на дейностите по по-нататъшно развитие и модернизация на ДПОО ще бъдат прилагани принципите, заложи в Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030)²:

- **Партньорство и съгласуваност:** активно взаимодействие и синхронизиране между образователните институции, бизнеса, социалните партньори, органите на централната и местната власт за постигане на целите, заложи в настоящия документ;
- **Приемственост:** отчитане на резултатите, постигнати до този момент, и тяхното надграждане при гарантиране на целенасоченост, последователност и устойчивост при прилагане на политиките и практиките;
- **Иновативност:** - формулиране на нови подходи, мерки и дейности за постигане на целите, заложи в настоящия документ;
- **Измеримост, отчетност и устойчивост на резултатите:** осигуряване на дългосрочни ползи/ефекти от постигнатите резултати
- **Прозрачност и популяризиране на мерките и резултатите:** осигуряване висока степен на информираност на обществото както по отношение на постигнатите резултати, така и по отношение на бъдещите приоритети и дейности.

Тази визия отчита чувствителността на образователната система към резки промени, както и многообразието от интереси и заинтересовани страни, включително на бизнеса и работодателските организации, учителите и образователната администрация, синдикалните партньори, родителите и на първо място – интересите на учениците. Ето защо се предлага подход на етапно, но системно и необратимо развитие на ДПОО.

2 Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030), стр. 2

III. СТРАТЕГИЧЕСКИ ЦЕЛИ НА ДУАЛНОТО ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ (ДПОО)

СЦ ЦЕЛ 1: ЦЯЛОСТНО ИНТЕГРИРАНЕ НА ДПОО В ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА

Стратегията на МОН е да се усъвършенства сегашният адаптиран модел на дПОО, в който централна роля играе училището, бизнесът е партньор, а учениците започват практическото си обучение във фирмата на трудов договор в началото на втори гимназиален етап – 11 клас.

Доколкото моделът на дПОО е вече въведен в образователната система, той все още среща редица предизвикателства, свързани със структурата на обучението (продължително време между приема на учениците в дПОО - 8 клас и достъпа до практическо обучение при работодател 3 години по-късно), недостатъчен обем на придобитите практически умения към момента на започване на обучението при работодателя (тъй като основната част на отрасловата и специфичната професионална подготовка е съсредоточена във втори гимназиален етап), както и недостатъчно предлагане на гъвкави пътеки за дуално ПОО (например по професии и специалности с I СПК, или специалности с 2-годишен срок на обучение с допълнителен план-прием след 10 клас). Често план-приемът в паралелки с дПОО се определя по формални показатели, а не спрямо потребностите на бизнеса. Въпреки наличието на нормативна уредба за прилагането на системно професионално ориентиране е недостатъчно предлагането и провеждането на дуално ПОО за възрастни обучаеми. Не е налице система за следене на качеството в процесите на разработването на учебните програми и планове и тяхното прилагане във фирмите и училищата. Необходимо е развитието и прилагането на иновации в дПОО.

Развитието на модела за дуално ПОО и неговата цялостна интеграция в системата на образованието изисква подобряване на административната и регулаторна рамка, регламентиране на процеса на разработване на учебните планове и програми, обръщането на приема с лице към бизнеса, хармонизиране на дПОО с останалите образователни форми и степени, въвеждане на система за качество, както и укрепване на професионалното ориентиране и консултиране, адресиращо по-високо търсене на дПОО, и като резултат - подобрен публичен образ, насочен към осигуряване на интеграция на политиките за развитие на уменията с политиките за икономическо развитие.

Този подход е структуриран в следните подцели:

1.1. Подобряване на административната и регулаторна рамка

- Тестване и адаптиране на гъвкав план-прием в частично дуални паралелки (определен брой места за дуална форма в паралелки с дневна форма на обучение), който да се формира на база заявки от работодателите. Подборът на учениците в дуална форма в тези паралелки да става от работодателите в партньорство с професионалните гимназии преди или непосредствено след реализиране на държавния план-прием, съпътстван от мотивационно-обучителни дейности до сключването на договор за обучение чрез работа в 11 клас;
- Регламентиране на възможността в една паралелка по една и съща професия да се провежда обучение в дневна и в дуална форма и адаптиране на свързаните с това учебни планове и други нормативни и финансови условия, като формата на обучение (дневна или дуална) да може да се променя непосредствено преди започването на работа (в 11 клас) или по време на обучението в 11-ти и 12-ти клас според актуалните обстоятелства. Предоставянето на финансови стимули (стипендии) за обучение в дуална форма на учениците по време на първи гимназиален етап да бъде обвързано с тяхното продължаване в дуална форма на обучение в 11-ти и 12-ти клас или с участие в мотивационно-обучителни дейности и пробни стажувания.

- Въвеждане на подготвителна фаза, например под формата на мотивационно-тренировъчни формати, стажуване без трудов договор и друга подготовка, която да установи взаимно опознаване между ученика и работодателя в първите три години от обучението;
- Въвеждане на възможност за ротация на работното място, която да е съгласувана с изискванията на кодекса на труда;
- Регламентиране на случаите на прекратяване на партньорствата между работодателя и обучаващата институция, включително когато няма интерес от друг работодател;
- Регламентиране на случаите за промяна на формата на обучение при промяна в обстоятелствата на провеждането му: прекратяване на дуалната форма и преминаване към дневна, както и за преминаване от дневна към дуална форма при засилен интерес от страна на бизнеса, училища и ученици/родители;
- Регламентиране на обстоятелствата и условията за смяна на професията от страна на ученика по време на обучението.

1.2. Адаптиране на дуалното обучение към очакваната модернизация на нормативната рамка в сферата на професионалното образование и обучение³ (Q3/2023)

- промени в Списъка на професиите за ПОО в посока обучение в по-малко на брой, но широкоспектърни професии, с цел създаване на условия за заетост в сходни професии, вкл. и проходимост към сходни сектори;
- подготовка, насочване и мотивация за включване в професионално обучение, вкл. и за отпаднали от системата;
- определяне и прилагане на гъвкави пътеки и форми за обхващане и обучение на различни групи учащи;
- актуализиране на държавни образователни стандарти, планове и програми с включване и надграждане на изисквания за знания и умения за професиите на 21-ви век: дигитални, зелени, преносими, ключови компетентности.

1.3. Регламентиране на методологията и процеса по разработване и актуализиране на учебни планове и програми с участието на бизнеса

- Институционализиране на процеса и регламентиране на отговорностите на участниците в разработването и актуализирането на учебни планове и програми;
- Опростяване и оптимизиране на методологическия подход с оглед улеснено включване на бизнеса;
- Регламентиране на методологическия подход (ситуационния подход), етапите и задължителните участници в процеса, включително на оперативното и управленско ниво, както и крайните резултати на процеса (ситуационен и квалификационен профили, учебни планове и програми, програми за обучение във фирмата);
- Създаване на нови интердисциплинарни и интегрирани учебни планове и програми за нови професии, дуално и модулно обучение в сътрудничество с бизнеса, висши училища и научни организации⁴;
- Популяризиране и осигуряване на достъп на училищата и партньорите до резултатите.

1.4. Развиване и прилагане на образователни иновации в дПОО

- Насърчаване на образователните институции, предлагачи дПОО, (професионални

3 Национален план за възстановяване и устойчивост, ЧАСТ 2: РЕФОРМИ И ИНВЕСТИЦИИ, 2.А.1 Образование и умения (стр. 56)

4 Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030), стр. 39

гимназии, професионални паралелки в средни и обединени училища) да развиват и прилагат иновации в дуалното образование, и се включват в мрежата на иновативните училища в България;

- Проучване на съществуващите практики, адаптиране и прилагане на иновации по отношение на методите за провеждане на дуалното обучение (в учебна среда и на работното място);
- Проучване на съществуващите практики, адаптиране и прилагане на иновации по отношение на адаптиране на учебните програми, с акцент върху изграждане уменията за професиите на 21 век - дигитални, зелени, преносими, ключови компетентности.

1.5. Интегриране на модела на дПОО с по-ранните и по-късните образователни степени

- Въвеждане на програми за подготовка на учениците в основното образование за включване в дПОО чрез събуждане на интерес към техническите професии и изграждане на свързаните с тях базисни знания и умения;
- Подобряване на материалната база в основните и обединените училища за изграждане на базисните знания и умения, необходими за дПОО;
- Тестване и въвеждане на преходни учебни центрове за подготовка за включване в дПОО, когато тази функция не може да бъде изпълнена от училищата;
- Тестване и последващо адаптиране на модели за предлагане на дПОО по професии и специалности с I СПК, които биха могли да се предлагат за повторно включване в образование за отпаднали или рано напуснали образованието си лица;
- Тестване и последващо адаптиране на модели за предлагане на дПОО по професии и специалности с 2-годишен срок на обучение с допълнителен план-прием след 10 клас, които биха могли да доведат до по-бързо навлизане на обучаемите на пазара на труда
- Адаптиране на модели за предлагане на дуално ПОО в лицензирани Центрове за професионално обучение, провеждащи професионално обучение за придобиване на степен на професионална квалификация за възрастни по заявка на работодател. Насърчаване на училищата (професионални гимназии и обединени училища) да предлагат дПОО за възрастни обучаеми;
- Тестване и разширяване на модела на дПОО във висшето образование;
- Цялостно подобряване на пропускливостта и гъвкавостта на модела на основата на опита в Швейцария и други страни с развито дПОО.

1.6. Въвеждане на системно професионално ориентиране, консултиране и подобряване на публичния образ на дПОО

- Усилване на партньорствата на училищата с бизнеса на възможно най-ранен образователен етап с оглед изграждане на устойчив интерес към професии, които са търсени на пазара на труда, вкл. STEM професиите, чрез мерки като ранно запознаване с компаниите и света на труда, дни на отворени врати; предпрофесионално тестване и др.;
- Институционализиране на ориентиращите и информационни структури в училищата и извън тях наред с осигуряване на постоянна и системна подкрепа за професионалното ориентиране отвъд проектното финансиране;
- Адресиране на родителите като целева група в процеса на професионалното ориентиране и консултиране.

1.7. Подобряване на капацитета и осигуряване на системна подкрепа на участниците от страна на образованието в дПОО

- Осигуряване на системно подпомагане за учениците в дПОО отвъд проектните инициативи, основано на учебните постижения, социални и териториални критерии,

включително стипендии, доплащане на осигуровки, безплатен транспорт и други (Актуализиране на ПМС №328/2017 г.)

- Повишаване квалификацията на преподавателите в дПОО и осигуряване на методическа подкрепа за учителите и учителите методици в училищата, включително обновяване на програмите във висшите училища, които подготвят кадри за дПОО;
- Подобряване на материалната база в професионалните гимназии за осъществяването на теоретичното и практическото обучение с оглед необходимостта от подготвително обучение преди започване на работа в реална работна среда.

1.8. Въвеждане на система за осигуряване на качество в дПОО

- Интегриране на специфични индикатори за оценка на качеството в дуалното обучение като част от индикаторите на стандарта за качество по ЗПУО и Наредбата за самооценяване по ЗПОО;
- Интегриране на контрола на обучението във фирмата в системата за осигуряване на качество; въвеждане на независим контрол върху обучението във фирмата в допълнение на текущия контрол, извършван от учителя методик (по Наредба 1/2015)
- Интегриране на процеса на изпитване с участието на бизнеса в системата за осигуряване на качество, включително с акцент върху усвояването на квалификационния профил, заложен в учебната програма; осигуряване на подкрепа за разработване на изпитни материали и квалификация на изпитващите;
- Разработване на цялостен модел за оценка на качеството на провеждане на дуално ПОО в образователната институция и работната среда (професионална гимназия, СУ, ОБУ, ЦПО, фирмата) на базата на ДОС за качеството на образованието при отчитане спецификата на дуалното професионално образование и обучение и включващо измерими критерии за качество и ефективност на дПОО на всички етапи на процеса (напр. планиране, сътрудничество, квалификация на учителите и наставниците, осигуряване на обучението в учебна и работна среда, реализация на завършилите ученици, удовлетвореност на бизнеса от техните умения и др.). Провеждане на ежегодна самооценка на институциите, провеждащи дуално ПОО. Обобщаване, оценка и анализ на резултатите с методическата помощ на централната и регионалните структури за управление на дПОО (вж. СЦ4).

СЦ ЦЕЛ 2: ТРАНСФОРМИРАНЕ НА БИЗНЕСА В ДВИЖЕЩА СИЛА НА ДПОО

Налице са наблюдения, според които бизнес секторът счита дПОО за по-скоро държавно задължение на първо място⁵. Укрепването на ролята на бизнеса в планирането, подбора, приема, изпитите, обучението и завършването в процеса на прилагането на дПОО е от изключително значение.

Визията на МОН е бизнесът да се превърне от пасивен партньор в двигател на развитието на дПОО. Това е възможно, когато дПОО се докаже като пряк инструмент за увеличаване на ефективността и финансовите резултати на фирмата. Пътят към това минава през повече подкрепа (особено за малкия бизнес), която обаче да е обвързана с повече ангажираност от страна на бизнеса в прилагането на дПОО.

2.1. Осигуряване на подкрепа за бизнеса по прилагане на дПОО

- Подкрепа за обучение и възнаграждение на наставника; привличане на учители за

5 Виж «Оценка на състоянието на дуалната система на обучение и препоръки за разработването на проект ДОМИНО II по Швейцарско-българската програма за сътрудничество»

работа като наставници във фирмите⁶; привличане на наставници за учители по специфичните за професията предмети.

- Финансови стимули за фирмите, участващи в дПОО, под формата на (съ)финансиране на разходите за осигуровки (допълнение в чл. 17а от ЗПОО), покриване на разходите за застраховане срещу злополука; въвеждане на данъчни облекчения; бонуси при кандидатстване по държавни и европейски програми и др.;
- Насърчаване на публичните и държавните предприятия да участват в дуалното обучение на кадри.

2.2. Осигуряване на подкрепа за коопериране и промотиране на фирмите в прилагането на дПОО

- Подкрепа на клъстери, индустриални зони и други форми на взаимодействия между фирмите за обединено прилагане на дПОО⁷;
- Популяризиране на дПОО сред бизнеса чрез промотиране на участващите фирми; учредяване на бранд/търговска марка на дуалната система; учредяване на награда за ученици, постигнали успехи в обучението⁸;
- Разширяване и актуализиране на онлайн платформата на Министерството на икономиката и индустрията, предоставяща база данни на работодателите, участващи в дПОО⁹, и включване на тази информация в интегрираната платформа на дПОО.

2.3. Обвързване на подкрепата със специфични отговорности на фирмите в прилагането на дПОО

- Регламентиране на по-конкретни отговорности на фирмите в разработването на учебните планове и програми, качествено им прилагане и процеса на изпитване (в наредба за ОК по СЦ 1 спрямо разработената методология);
- Разширяване на отговорностите на фирмите в подготвителните фази на стажуването и изграждането на базисни знания и умения в ранните образователни фази;
- Регламентиране на участието на фирмите в план-приема на учениците (вж. СЦ1);
- Регламентиране на участието на фирмите в партньорските структури на местно ниво по отношение на взаимодействията им с родителите и училищата, включително чрез провеждане на регионални форуми за взаимодействия между бизнеса, ученици и родители; организиране на дни на отворени врати в предприятията партньори поне 2 пъти в годината и др.;

2.4. Прогнозиране на нуждите и приоритизиране на професиите за дПОО

- Изграждане на капацитет за прогнозиране и актуализиране на нуждите от дПОО за работната сила и прогнозиране на нужните умения по професии в средносрочен и дългосрочен план с водещата роля на бизнеса, включително като определящ фактор за план-приема;
- Приоритизиране на секторите за дПОО
- Създаване и регулярно актуализиране на списък на специалностите и професионалните направления, които са потребители на кадри със средно образование и професионална

6 Вж. Мярка 4.4. на Концепцията за дПОО на МИ

7 Вж. Мярка 1.1 Насърчаване на предприемаческата екосистема в Концепцията на МИ

8 Вж. Национална стратегия за малките и средните предприятия 2021-2027 г.

9 Вж. Концепция за дПОО на МИ

квалификация, в които да се прилага приоритетно дПОО¹⁰.

СЦ ЦЕЛ 3: РАЗШИРЯВАНЕ НА СОЦИАЛНИЯ И РЕГИОНАЛЕН ОБХВАТ НА ДПОО

Задълбочаващите се социални неравенства и миграционните процеси в глобален план затрудняват включването на определени групи в образованието и активното им участие в пазара на труда. В България са налице социално-икономически, демографски и други бариери пред образованието. Образователната система търси устойчиви и ефективни решения за успешно включване и трайно приобщаване на всяко дете/ученик, независимо от регионалните особености, социално-икономическия статус на семейството и майчиния език¹¹. Особена роля в този процес може да има дуалното професионално образование и обучение като форма, която може да осигури подходяща образователна среда за ученици от групи в неравностойно положение, както и трайна перспектива за включването им в трудовия живот.

Дългосрочната визия на МОН е дПОО да бъде достъпно за всички граждани и разпространено във всички райони на България. Отваряйки се към уязвимите групи и неразвитите райони, дПОО ще стане по-устойчиво и по-жизнено, разширявайки обхвата на професиите и допринасяйки за социалната и образователна кохезия в България. Стратегията на МОН обаче е да разширява социалния и регионален обхват на дПОО етапно и постепенно, като тества необходимите промени на модела чрез пилотни проекти в слабо развита социална среда.

3.1. Разширяване на достъпа на уязвимите групи до дПОО

- Целева подкрепа за развитие на базисни технически умения и осигуряване на преход към дПОО за уязвимите групи; осигуряване на фокусирана финансова подкрепа за уязвими семейства за включване в дПОО, обвързана с успеваемостта на обучението
- Синхронизиране на подкрепата за дПОО с програмите за социално включване; актуализиране на стратегическите документи и оперативните планове в социалната сфера и по отношение на етническите малцинства с целенасочени мерки за подкрепа на дПОО като приоритетен инструмент за социално включване;
- По отношение на ромските общности - прилагане на подхода на фокусирано, но не изключващо таргетиране, което предполага целенасочена подкрепа в общности с висока концентрация на ромско население, която обаче да е отворена за всички деца в съответното населено място или квартал;
- Поетапно тестване и разширяване на дПОО в областта на квалификацията и преквалификацията на възрастните и безработните лица.

3.2. Укрепване на капацитета на местните партньори в неразвита среда за прилагане на дПОО

- Укрепване на капацитета на местните малки фирми, включително чрез стимулиране на регионални междуфирмени партньорства за включване в дПОО, обучение на наставници и увеличено финансово стимулиране; допълнително опростяване на модела и увеличаване на гъвкавостта в прилагането му в неразвита среда (например - проучване

10 Според Стратегията на МИ професиите, в които работодателите усещат най-голям недостиг на кадри и имат готовност да провеждат обучение чрез работа са: машинен техник, машинен оператор, мехатроника, електротехник, техник на електронна техника, техник-технолог в дървообработването, техник на селскостопанска техника, програмист, спедитор, оператор в производството и др.; Според доклада на ШАРС приоритетни сектори могат да ИТ, туризъм и строителство.

11 Вж. Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030), стр. 12

и въвеждане на промени, позволяващи стажуване на едни и същи ученици в различни фирми, както и стажуване по различни професии на едно работно място; окрупняване на професиите, увеличаване на подкрепата по СЦ 2 и др.);

- Укрепване на капацитета на учителите и материалната база на местните професионални гимназии, основните и обединени училища за подготовка и прилагането на дПОО;
- Локализиране на подкрепата приоритетно в образователните институции (професионални гимназии, средни и обединени училища) и изграждане на устойчиви центрове за подкрепа на преход към дПОО там, където училищата и фирмите нямат капацитет за прилагане на дПОО; подготовка и професионално ориентиране към дПОО още в основните училища).
- Ефективно използване на потенциала на ЦВП в ПОО и синергията на въздействието им за решаване на актуални предизвикателства пред местните екосистеми в подкрепа на дПОО.

3.3. Разширяване на регионалния обхват на дПОО в неразвитите райони

- Картографиране на нуждите и възможностите за целенасочена териториална подкрепа на базата на критерии, съчетаващи наличието на достатъчен капацитет за усвояване на подкрепата с висока потребност за такава подкрепа. Критериите за потребност са такива като равнище на бедност, обезлюдяване, безработица, нива на записване и отпадане от образование, концентрация на малцинства (в последните десетилетия Северозападният и Североизточният райони за планиране са с едни от най-уязвимите показатели по тези критерии). Критериите за капацитет трябва да отразяват наличието на ангажирани училища и фирми, които са в състояние да мобилизират прилагането на дПОО на място, както и организационна структура, която е в състояние да управлява проекта локално;
- Разширяването на регионалния обхват се предвижда да се извършва постепенно чрез регионални проекти, чиито резултати по-късно да се анализират и мултиплицират на национално ниво. Прилагащи организации на пилотните проекти биха могли да бъдат локализирани в областна държавна институция като Областната управа и свързаните партньорски формати, РУО или в Центровете за високи постижения в ПОО, ако те са устойчиво установени.

СЦ 4: ИНСТИТУЦИОНАЛНО УКРЕПВАНЕ И РАЗШИРЯВАНЕ НА ПАРТНЬОРСТВА СЪС ЗАИНТЕРЕСОВАНИТЕ СТРАНИ

Въпреки усилията на МОН, МИИ, работодателските организации и останалите партньори за разширяващо се въвеждане на дПОО с подкрепата по проекта ДОМИНО I¹², австрийския проект за подкрепа на дПОО, както и значителните отделени ресурси по проекта на ЕСФ „Подкрепа за дуалната система на обучение“ (ПДСО) е налице недостатъчно предоставяне на необходимите ресурси – организационни, информационни, методически и пр., за по-нататъшно развитие и за поддържане на системата. Такива ресурси са необходими както на регионално, така и на централно ниво.

Не са налице и адекватни информационни ресурси – активна работа с медиите, платформи за обмен на информация и сътрудничество в областта на дПОО.

Визията по отношение на институционалното укрепване е МОН да остане централна институция за разработване и координиране на политиките за развитие на дПОО, като се развие и капацитет на регионално ниво за оперативна организационна и методическа подкрепа на институциите (училища и фирми), прилагащи модела на дПОО. Моделът на дПОО да бъде регулярно

12 Виж «Оценка на състоянието на дуалната система на обучение и препоръки за разработването на проект ДОМИНО II по Швейцарско-българската програма за сътрудничество»

актуализиран и усъвършенстван с непосредственото участие на заинтересованите страни, като МОН го ръководи чрез своята административно-координираща роля, а идеите за развитие идват от представителите на училищата и фирмите на терен.

Налице е необходимост от звено или институция за оперативно управление на дПОО, която да поеме прякото управление на външната и национална подкрепа по установяването на модела, контрола на качеството, управлението на информационните потоци и база данни. В дългосрочен план такова оперативно звено може да бъде локализирано в МОН, но би било по-целесъобразно да се структурира под формата на изпълнителна агенция към МОН или като самостоятелен институт - Център за развитие на дПОО. За кратък период оперативните функции по прилагането на дПОО могат да се изпълняват от съществуващите структури на МОН с подкрепата на външни изпълнители (аутсорсване на тази дейност на външни за администрацията институции/организации), или да се използват консултативни формати.

На регионално ниво е налице необходимост от оперативно подпомагане и консултиране на училищата и фирмите, администриране на консултативния процес и други текущи задачи. Важни функции, липсващи или недостатъчни на настоящия етап като предоставянето на информация, промотиране, консултиране, мониторинг, професионално ориентиране и други, могат да бъдат осъществявани от децентрализирана структура - специализиран отдел в РУО на МОН или функционално звено в Центровете за високи постижения в ПОО, след като се създаде капацитет на местно ниво и ако напредне цялостният процес на административно-финансова децентрализация в България.

4.1. Изграждане на оперативна структура за управление и координиране на дПОО

- Разработване на функционален анализ;
- Изграждане на капацитет и ресурсно обезпечаване на новата структура;
- Въвеждане на новата/новите структура/и.

4.2. Развитие на информационните ресурси за управление и координиране на дПОО

Разработване на интегрирана платформа, даваща възможност за:

- Информирание на широката общественост за целите на дПОО и неговата реализация; достъп до нормативни документи и добри практики;
- Въвеждане и предоставяне на информация относно институциите, включени в модела на дПОО – действащи и потенциални работодатели и образователни институции;
- Възможности за търсене в платформата по: регион, училища, фирми, професии и пр.
- Възможност за обмен и провеждане на консултации между институциите, включени в модела на дПОО – чрез представяне на казуси и онлайн консултиране.

На следващ етап в платформата може да бъде интегриран цялостният модел за оценка на качеството на провежданото дПОО (Вж СЦ1, т.1.8), като се набира необходимата информация за измерване на индикаторите и извършване на обобщаване, оценка и анализ.

4.3. Подкрепа за продължаване работата на Консултативния съвет по професионално образование и обучение (КСПОО)

- Разработване и приемане на годишни програми на КСПОО, включвайки дейности по инициране и консултиране на стратегическото развитие на дПОО и съответните законодателни промени, както и промотиране на дПОО в национален мащаб;
- Ресурсно обезпечаване на КСПОО;
- Администриране на дейностите на КСПОО, свързани с дПОО.

4.4. Подкрепа за изграждане на местни партньорски структури

- Разработване на програма за партньорски дейности, инициирани и реализирани от местните партньори;
- Изграждане на капацитет, ресурсно обезпечаване и администриране на подкрепата по програмата.

IV. МОДЕЛ

Дългосрочната визия е дПОО да стъпи на модел със следните характеристики:

Моделът на реализиране на дуалната система на обучение осигурява гъвкавост на параметрите ѝ в отговор на реалната нужда от кадри на пазара на труда. Въвежда се възможност за формиране на непълни паралелки в дуална форма. Процесът на план-приема е регламентиран с ясно разписани отговорности на работодателя и ПГ по отношение на заявките за брой обучаеми. В 8-ми клас работодателите провеждат интервюта и правят подбор на учениците, с които ще сключат трудов договор в 11-ти клас. Визията е моделът на план-приема постепенно да увеличава отговорностите на работодателя.

Обучението чрез работа на ученика се провежда на трудов договор в реална работна среда средно 2 дни в седмицата в 11 клас и съответно 3 дни в 12 клас. В 8-ми, 9-ти и 10-ти клас преминава през подготвителна фаза на обучение в ПГ, изпълнява лични практически проекти и стажува във фирмата партньор. Обучението във фирмата е гъвкаво, позволяващо ротация на работното място и промяна на специалностите, а списъкът на професиите е агрегиран. Учебните планове и програми за училището и фирмата са разработени с водещата роля на фирмите партньори в дПОО и са основани на ситуационния подход. Качеството на обучението и работата в реална работна среда се следи системно, включително чрез независим контрол и чрез участието на бизнеса в процеса на изпитване. Моделът е интегриран с по-ранните и по-късните образователни степени, като учениците са тествани, ориентирани, насочвани и подготвяни за дПОО още в основното училище. Специализирани центрове способстват за прехода към дПОО там, където в образователната система липсва достатъчно капацитет. дПОО се прилага от ПГ и по отношение на възрастните, а в случаите на липсващ капацитет и от ЦПО. Подходът на дПОО се разпространява постепенно и във висшето образование. Интересът към дПОО се подкрепя от цялостна система за професионално ориентиране и консултиране, както и от мерки за подобряване на публичния образ на дПОО. Бизнесът получава подкрепа за коопериране, за разходи за осигуровки на учениците и други финансови стимули, като от своя страна участва в разработването на учебните планове и програми, в план-приема и изпитването. Дългосрочната визия на МОН е дПОО да бъде достъпно и ефективно за всички граждани и разпространено във всички райони на България. Това се постига постепенно чрез допълнителна целева подкрепа и още по-гъвкаво прилагане на модела в неразвита среда. дПОО се управлява стратегически от МОН с помощта на партньорски структури на местно и национално ниво, а оперативно от изпълнителна агенция, звено или център към МОН. Оперативните функции на регионално ниво се осъществяват от децентрализирана структура (специализиран отдел в РУО на МОН или функционално звено в Центровете за високи постижения в ПОО).

V. ИНСТРУМЕНТИ И МЕРКИ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ЦЕЛИТЕ

Освен швейцарския проект за подкрепа на дПОО са налице няколко програмни инструмента, които могат частично да подпомогнат изпълнението на някои от формулираните стратегическите цели.

1. Програмни инструменти по СЦ 1

Приоритетна област 7 на **Стратегическата рамка за образованието, обучението и ученето в РБ 2021-2030** адресира необходимостта от ръст на дуалната форма, но без изрична цел или мярка със заложен показател. Налице са обаче мерки, които могат да бъдат приложени за изпълнение на СЦ1 като *подкрепа на професионалното ориентиране и изграждане на нови или реконструирани на съществуващи бази за практическо обучение, учебни кабинети и лаборатории в професионалните гимназии, изграждане на специализирани многофункционални центрове за професионална подготовка/обучение по няколко специалности/професии от типа „центрове за компетентности“; заложена е адаптация на списъка на професиите*. В Приоритет 3 на **Оперативна програма „Образование“ 2021 – 2027 г.** са изброени мерки за укрепване на дПОО, включително за кариерно и професионално ориентиране, информационни кампании, укрепване на връзките между фирмите и училищата, предпрофесионално обучение, училищни учебни компании и други (стр. 57-58).

2. Програмни инструменти по СЦ 2

В стратегията за малките и средните предприятия **2021-2027 (с план за действие)** и в проекта на **Концепция за развитие на дуалното обучение с мерки за популяризиране на приложението му сред предприятията в България** са налице редица конкретни мерки, които са заимствани в този документ при формулирането на СЦ 2, като например въвеждане на стимулиране на фирмите чрез бонус точки, изграждане на информационна база данни и др.

3. Програмни инструменти по СЦ 3

Планът за възстановяване и устойчивост отчита, че е въведена дуална форма в професионалното образование и обучение (с. 33) и предвижда изграждане на STEM центрове и иновации в образованието. Прилагането на дПОО за целите на социалното включване не се предвижда. Приоритет 4 на **Националната стратегия за демографско развитие на населението на Република България (2012 – 2030 г.)** споменава работата в реална работна среда като инструмент за повишаване на качеството на труда за неквалифицираните възрастни и безработните, но без конкретни мерки за подкрепа. Цел 7 на **Националната стратегия на Република България за равенство, включване и участие на ромите 2021 – 2030 г.** насърчава дПОО в Цел 1, Равен достъп до труд (стр. 29), но това не е отразено в Плана за действие за 2022 г. – 2023 г. освен по отношение на квалификационните курсове за образователен медиатор и социален работник. Планът за действие на **Стратегията за социално включване и намаляване на бедността за 2022 – 2023 г.** също въвежда няколко мерки (стр. 42 – 44), насочени към включването на ромските общности в образователната система, но нито една от тях не адресира ПОО, нито дПОО. В Приоритетна област 5 (Приобщаващо образование) на **Стратегическата рамка за образованието, обучението и ученето в РБ 2021-2030** професионалното образование не е идентифицирано като инструмент за социално включване.

4. Програмни инструменти по СЦ 4

Институционалното укрепване е въпрос преди всичко на промени в нормативната уредба и съответното бюджетно планиране. По отношение на подкрепата за местните партньорства не са открити съществуващи източници освен планираните по швейцарския проект за подкрепа на дПОО.

Като цяло са налице програмни инструменти, които само частично могат да адресират изпълнението на заложените стратегически цели. Въпрос на административен подход и бюджетиране е дали плановете за действие по тези документи могат да бъдат актуализирани и синхронизирани.

Предлага се разработване, финансиране и прилагане на **национална програма** по чл. 286 от Закона за предучилищното и училищното образование, която да адресира мерките по стратегическите цели, които не могат да бъдат подкрепени по съществуващите програмни инструменти.

VI. СЛЕДВАЩИ СТЪПКИ

1. Разработване на детайлен План за действие за реформиране и прилагане на дПОО за 2024 г. на базата на тази визия
2. Промяна и актуализация на съответните нормативни документи, регламентиращи прилагането на дПОО
3. Осигуряване на финансиране за прилагането на дПОО чрез актуализиране на наличните финансови инструменти и въвеждане на нови такива
4. Осигуряване на административен капацитет на национално и регионално ниво за прилагане на дПОО